

УДК 81'367.335

М. Г. Плоткіна,

кандидат філологічних наук, старший викладач

(Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка)

ПРОЛЕПТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДСИЛЕННЯ ТЕМИ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню структури та функціонування пролептичних конструкцій, які містяться у складних реченнях англійської мови. Аналіз цих синтаксичних побудов здійснено із залученням генеративного методу та основних постулатів теорії функціональної перспективи речення, що дозволило представити функціональні особливості їхнього функціонування на комунікативному рівні. Визначено, що існує безпосередній зв'язок між структурною організацією пролептичних конструкцій та актуалізацією на мовленнєвому рівні.

Ідентифікація складних конструкцій, дослідження їхнього функціонування у тексті є актуальними проблемами мовознавчого сьогодення, що підтверджується появою численних робіт, присвячених як складному реченню взагалі (О. Крилова, А. Савченко, К. Шульжук, R. Quirk), так і окремим його типам (Т. Балакірева, Г. Гаврилова, А. Приходько, Н. Цівун). Розв'язання цих проблем здійснюється у руслі граматики традиційної (Н. Лаптева, Ю. Левицький, G. Leech, S. Weisler), структурної (І. Распопов, W. Birk) та генеративної (І. Буніятова, К. Казенін, Л. Калитюк, М. Полховська, І. Снісаренко, N. Chomsky, R. Freidin). Утім, кожний окремий підхід не забезпечує всебічного висвітлення всієї багатовимірності складних речень. Недостатньо вивченою залишається проблема їх актуалізації у потоці мовлення, зокрема це стосується складних реченнєвих утворень, що містять пролептичні конструкції.

Метою даної розвідки є встановлення структурних та функціональних особливостей складних речень з пролептичними конструкціями.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких конкретних завдань:

- дослідження глибинного рівня пролептичних конструкцій, зокрема механізму їхнього утворення;
- встановлення зв'язку між їхніми компонентами на функціональному рівні;
- обґрунтування тематичного статусу елементів, які утворюють пролептичні конструкції, як на рівні структури, так і на рівні їхньої актуалізації.

Реалізація мети дослідження передбачає застосування елементів генеративного аналізу, а також теорії функціональної перспективи речення, розробленої представником Празької лінгвістичної школи Я. Фірбасом.

Матеріалом для розвідки слугують складні реченнєві утворення у романах англійської письменниці кінця XVIII – початку XIX ст. Дж. Остін.

Об'єктом дослідження є складні речення в англійській мові, його предметом – структура та функціонування пролептичних конструкцій, що входять до їх складу.

Свого часу, досліджуючи пролептичні речення, О. М. Пешковський писав про подання думки нібито в два прийоми: "...спочатку виставляється напоказ ізольований предмет, та слухачам відоме тільки, що про цей предмет зараз буде щось сказане і що поки цей предмет варто спостерігати; у наступний момент висловлюється сама думка" [1: 405].

У сучасних синтаксичних дослідженнях зазначено, що пролептична конструкція складається з іменникової групи (залежна частина) та особливого займенника 3-ї особи, один із вказівних займенників цей, той, або одна з часток це, ось (головна частина), причому залежне завжди розташоване перед головним та відокремлюється комою та (рідше) тире [2: 89]. В англійській мові цьому традиційно прийнятному визначенню відповідають конструкції на зразок поданих нижче:

(1) ***The Tilneys, they** by whom above all she desired to be favourably thought of, outstripped even her wishes in the flattering measures by which their intimacy was to be continued (N/A: 126).*

(2) *Shocking as was **the idea, it** was at least better than a death unfairly hastened, as in the natural course of things she must ere long be released (N/A: 173).*

(3) *The carriage was at the door ready to take my poor cousins away, and they were just stepping in as he came off; poor Lucy in such a condition, he says, she could hardly walk; and **Nancy, she** was almost as bad (S/S: 251).*

Складні речення можуть також містити декілька таких побудов, напр.:

(4) ***Nancy, she** fell upon her knees, and cried bitterly; and **your brother, he** walked about the room, and said he did not know what to do (S/S: 250).*

Пролептична конструкція **Nancy, she**, яка є конститuentом незалежної клаузи речення (4), якщо розглядати її через призму генеративної граматики, на глибинному рівні може бути представлена двома структурами:

(a) [IP[NP Nancy [I' [I -ed [VP [V' [V fall [PP upon her knees]]]]]]]]... та

(b) [IP[NP she [I' [I -ed [VP \V' \V fall [PP upon her knees]]]]]] ...

У випадку (а) NP є іменником *Nancy*, у той час, коли займенник *she* є вершиною NP клаузи (b). Таким чином, варто говорити не про розчеплення вершини NP клаузи *Nancy, she fell upon her knees*, а про існування двох самостійних клауз, кожна з яких містить NP. Вершиною першої є іменник, а другої – займенник, які, за визначенням, є головними елементами NP, що встановлюють їхні властивості. На поверхневому рівні це явище виділяється графічно за допомогою коми. Функцією такої синтаксичної побудови є певне підсилення ініціального елемента речення, що виражений іменником *Nancy* на позначення імені. Відповідно, з позицій теорії функціональної перспективи складне реченнєве утворення (4) може бути репрезентоване у такий спосіб:

DS 1 [Nancy (B, d, Th 1), she (B, d, Th 2) fell upon her knees, and cried bitterly]; and DS 2 [your brother, he walked about the room, and said] DS 3 [he did not know what to do] (S/S: 250).

Оскільки останній елемент пролептичної конструкції має тематичний характер, він за своєю природою поступається інформативною значущістю елементам, що займають фінальну позицію у межах DS 1. У термінах теорії функціональної перспективи речення ступінь комунікативного динамізму такого елемента є найнижчим та його статус може бути визначено як Th 1 DS 1. Особовий займенник *she*, який безпосередньо слідує за іменником, на глибинному рівні також посідає ініціальну позицію в структурі *she fell upon her knees*. На рівні поверхневому у межах DS 1, як компонент пролептичної конструкції *Nancy, she*, він інформативно підсилює попередній елемент. Ця теза певним чином виявляється підтвердженням думки В. З. Саннікова, який постулює вживання такого елемента в реченні як підсилювача теми [2: 89-102].

Компонент функціональної перспективи *she*, як ми вважаємо, є Th 2 DS 1, при чому варто зазначити, що її статус може бути кваліфікований як вторинний по відношенню до Th 1. Вторинність теми, вираженої особовим займенником, може бути продемонстрована на прикладі складного речення, в якому спостерігається аналогічний спосіб вираження теми:

(5) *DS 1 [For half an hour Mr. Weston (B, d, Th 1) was surprised and sorry]; but DS 2 [then he (B, d, Th 2) began to perceive] that DS 3 [Frank 's coming (B, d, Th 3) two or three months later would be much better plan; better time of year; better weather]; and that DS 4 [he (B, d, Th 4) would be able, without any doubt, to stay considerably longer with them than] if DS 5 [he (B, d, Th 5) had come sooner] (E: 110).*

Дослідження функціонального рівня представленого реченнєвого утворення дозволяє, по-перше, говорити про ієрархічність у виділенні компонентів його функціональної перспективи, зокрема теми (DS 2 є сукупністю DS 3, DS 4 та DS 5, у межах яких послідовно можуть бути виділені самостійні теми Th 1, Th 2, Th 3, Th 4, Th 5), по-друге, займенник *he* є анафоричним, оскільки NP *Mr. Weston* функціонує як його антецедент. Безумовно, власне ім'я є інформативнішим у даному безпосередньому релевантному ситуативному контексті, що свідчить про більше комунікативне навантаження Th 1 порівняно з Th 2 аналізованого речення.

Максимально близьким до складного речення з пролептичною конструкцією на глибинному рівні, на наш погляд, є складне речення з повтором, напр.:

(6) *DS 1 [Mrs. Jennings (B, d, Th 1) had been anxious to see Colonel Brandon well married ever since her connection with Sir John first brought him to her knowledge]; and DS 2 [she (B, d, Th 1) was always anxious to get a good husband for every pretty girl] (S/S: 34).*

Попри те, що в даному реченні має місце лише частковий лексичний повтор, структурна організація побудови *Mrs. Jennings had been anxious to see Colonel Brandon...* та побудови *she was always anxious to get a good husband...* є ідентичними, якщо розглядати їх у термінах генеративної граматики, яка надає можливість представити базовий порядок елементів будь-якої синтаксичної конструкції. Поверхнева структура першої з них, наприклад, на глибинному рівні розпадається

a) [IP[NP Mrs. Jennings [I'I had [V' [V [V be [AP anxious]]]]]]]...

b) [IP[NP Mrs. Jennings [I'I -ed [VP [V' [V see [NP Colonel Brandon]]]]]]]...

У той самий спосіб може бути представлена повторювана частина самостійної клаузи *she was always anxious to get a good husband* за виключенням NP, ядром котрої у даному випадку є анафоричний займенник *she*:

c) [IP[NP she [I'I -ed [VP [V' [V be [AP anxious]]]]]]]...

d) [IP[NP she [I'I -ed [VP [V' [V get [NP a good husband]]]]]]]...

На поверхневому рівні ініціальні елементи DS 1 та DS 2 функціонують як Th 1 та співвідносна з нею Th 2, котра поступається їй інформативною значущістю у межах безпосереднього релевантного ситуативного контексту, яким виступає складне реченнєве утворення (6). Щодо аналізованих засобів вираження теми речення, в лінгвістичній літературі існує думка, що для особових займенників, на відміну від іменників, роль першої теми не характерна: перша тема порівняно з другою частіше позначає нове, не назване в попередньому контексті [3: 114].

Ще одним аргументом на підтримку думки про вищу інформативність першого компонента пролептичної конструкції може слугувати факт існування таких структур у питально-відповідних репліках на зразок: *Who's ignoring it? Nobody's ignoring it* [4].

Таким чином, повертаючись до складного реченнєвого утворення, (6) спостерігаємо відповідність двох відносно самостійних тем *Nancy* та *she* одній єдиній реми *fell upon her knees*, при чому характер теми, вираженої особовим займенником, варто кваліфікувати як вторинний. Вона підсилює значення теми, вираженої власним ім'ям: особовий займенник у ланцюжку *Nancy fell upon her knees ...* та *she fell upon her knees ...* є анафоричним за характером. Його антецедентом виступає іменник, котрий виявляється інформативнішим порівняно із займенником.

Аналогічне пояснення має функціонування іншої пролептичної конструкції *your brother, he* у досліджуваному складному реченні, котра також є тематичним компонентом у межах DS 2. Уживання двох паралельних пролептичних конструкцій в одному складному реченні є, безумовно, стилістичним прийомом, за допомогою котрого, на нашу думку, авторка намагається фокусувати увагу не стільки на діях героїв, скільки суб'єктах цих дій, тобто самих героїв.

Отже, в умовах існування складного речення як безпосереднього релевантного ситуативного контексту конструкції на зразок *Nancy, she* та *your brother, he* є засобом підвищення ступеня комунікативного динамізму теми речення, хоча і незначного порівняно з відповідним ступенем його реми, що є доказом зв'язку структурної організації реченнєвого утворення та напряду розгортання комунікативного динамізму речення та реалізації його функціональної перспективи. Намір мовця реалізується, передусім, на рівні структури, оскільки її формування відбувається на глибинному рівні та передує процесу озвучення.

Попередньо говорилося про пролептичні конструкції, в яких NP, виражена іменником, та NP, виражена займенником, розташовані контактено. Але можливі також речення з їхнім дистантним розташуванням. У прикладі (7) пролептична конструкція розділена фразою, що має атрибутивне значення та вживана у препозиції до займенника:

(7) [*Elinor, with a very heavy hearty aware of the pain, she was going to communicate, and perceiving by Marianne's letter how ill she had succeeded in laying any foundation for it, then sat down to write her mother an account of what had passed, and intreat her directions for the future*]/ [*while Marianne, who came into the drawing-room on Mrs. Jennings's going away, remained fixed at the table where Elinor wrote, watching the advancement of her pen, grieving over her for the hardship of such a task, and grieving still more fondly over its effect on her mother*] (S/S: 196).

Позиція фраз з атрибутивним значенням *with a very heavy heart ma aware of the pain* не є їхньою канонічною позицією в реченні, оскільки вона визначає не першу NF *Elinor*, а другу – *she* та фокусує увагу саме на ній. У даному випадку наведені фрази є конститuentами VP *was going to communicate*.

Звернемося тепер до конструкцій (8) – (9), які дещо не відповідають традиційному тлумаченню пролептичної конструкції. Різниця полягає у способі її репрезентації на поверхневому рівні: рефлексивний займенник + особовий займенник:

(8) *No one, at least, can think I have not done enough for them: even, themselves, they can hardly expect more* (S/S: 8).

(9) *Herself the widow of only knight, she gave the dignity of a baronet all its due; and Sir Walter, independent of his claims as an old acquaintance, an attentive neighbour, and obliging landlord, the husband of her dear friend, the father of Anne and her sisters, was, as being Sir Walter, in her apprehension, entitled to a great deal of compassion and consideration under his present difficulties* (P, 10).

Застосування процедур генеративістики дозволяє розглядати синтаксичну одиницю абстрактно, беручи до уваги лише розташування фразових категорій, за допомогою яких вона виражена як на поверхневому, так і на глибинному рівнях. У реченні (9) NP передує рефлексивний займенник, що підвищує ступень акцентуації даного елемента. З огляду на це конструкції *themselves, they* та *Herself ... she* можуть бути віднесені до пролептичних, тому що являють собою самостійні NP.

У контексті представленої розвідки має сенс також указати на структурну близькість пролептичних конструкцій та конструкцій, котрі в лінгвістичній літературі отримали назву "апозитивні". Такі побудови базуються на відношеннях апозиції, що виникає між двома NP, вершини котрих є виключно іменниками [5: 1301]: перший з них є головним елементом, а другий уживається на позначення якості / властивості предмета, родової ознаки, характеризує рід занять особи, її спеціальність, займану посаду, соціальну та національну належність, дає особі або предмету якісну характеристику, слугує засобом емоційної оцінки, вживається як епітет [6: 302; 7: 67].

Проведений аналіз пролептичних конструкцій, що є конститuentами складних речень, показав, що існує безпосередній зв'язок між їхньою структурною організацією та актуалізацією на мовленнєвому рівні, а також структурна близькість таких синтаксичних утворень до контактних та дистантних повторів на глибинному рівні.

Поза межами представленої розвідки залишилися питання, пов'язані з семантикою пролептичних конструкцій, що містяться в складних реченнях, тому саме цей аспект є перспективним для подальшого дослідження таких синтаксичних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1956. – 511 с.

2. Санников В. З. Русский синтаксис в семантико-прагматическом пространстве / Владимир Зиновьевич Санников. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 624 с.
3. Волчанська Г. До питання про темо-рематичну структуру речення як засіб зв'язності тексту / Ганна Волчанська ; [відп. ред. В. Лучик] // Наукові записки. – Вип. 35. – Серія : філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – С. 109–114.
4. Маліновський Е. Ф. Повтор у тексті в світлі нових парадигм / Е. Ф. Маліновський. – Режим доступу : <http://www.eprints.zu.edu.ua>.
5. Quirk R. A. Comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Svartvik J. ; index by D. Crystal]. – Harlow (Essex), 2000. – 1779 p.
6. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – [изд. 2-е, стереотипное]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
7. Розенталь Д. З. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. З. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Астрель. АСТ, 2001. – 624 с.

Ілюстративний матеріал

1. E – Austen Jane. Emma. – L. : Penguin Books, 1994. – 367 p.
2. N/A – Austen Jane. Northanger Abbey. – L. : Penguin Books, 1994. – 236 p.
3. P – Austen Jane. Persuasion. – L. : Penguin Books, 1994. – 254 p.
4. S/S – Austen Jane. Sense and Sensibility. – L. : Penguin Books, 1994. – 374 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Peshkovskii A. M. Russkii sintaksis v nauchnom osveshchenii [Russian Syntax in the Scientific Presentation] / Akeksandr Matveevich Peshkovskii. – М. : Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo Ministerstva prosveshcheniia RSFSR, 1956. – 511 s.
2. Sannikov V. Z. Russkii sintaksis v semantiko-pragmaticheskom prostranstve [Russian Syntax in the Semantic and Pragmatic Field] / Vladimir Zinov'evich Sannikov. – М. : Yazyki slavianskikh kul'tur, 2008. – 624 s.
3. Volchans'ka G. Do pytannia pro tema-rematychnu strukturu rechennia yak zasib zv'iaznosti tekstu [On the Issue of Subject Rheme Structure of a Sentence as the Means of the Text Coherence] / Ganna Volchans'ka ; [vidp. red. V. Luchykh] // Naukovi zapysky [Scientific Notes]. – Vyp. 35. – Seriiia : filologichni nauky (movo-znavstvo). – Kirovograd : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2001. – S. 109–114.
4. Malinovs'kyi E. F. Povtor u teksti v svitli novykh paradygm [Repetition in the Text in the Light of New Paradigms] [Elektronnyi resurs] / E. F. Malinovs'kyi. – Rezhym dostupu : <http://www.eprints.zu.edu.ua>.
5. Quirk R. A. Comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Svartvik J. ; index by D. Crystal]. – Harlow (Essex), 2000. – 1779 p.
6. Akhmanova O. S. Slovar' lingvisticheskikh terminov [The Dictionary of Linguistic Terms] / O. S. Akhmanova. – [izd. 2-e, stereotipnoe]. – М. : Editorial URSS, 2004. – 576 s.
7. Rozental' D. Z. Slovar'-spravochnik lingvisticheskikh terminov [The Dictionary Manual of Linguistic Terms] / D. Z. Rozental', M. A. Telenkova. – М. : Astrel'. AST, 2001. – 624 s.

Illustrative Material

1. E – Austen Jane. Emma. – L. : Penguin Books, 1994. – 367 p.
2. N/A – Austen Jane. Northanger Abbey. – L. : Penguin Books, 1994. – 236 p.
3. P – Austen Jane. Persuasion. – L. : Penguin Books, 1994. – 254 p.
4. S/S – Austen Jane. Sense and Sensibility. – L. : Penguin Books, 1994. – 374 p.

Матеріал надійшов до редакції 07.03. 2012 р.

Плоткіна М. Г. Пролетическіе конструкції как средство усиления темы сложных предложений в английском языке.

Статья посвящена исследованию структуры и функционирования пролетических конструкций, которые входят в состав сложных предложений английского языка. Анализ таких синтаксических конструкций произведен с помощью генеративного метода и основных постулатов теории функциональной перспективы предложения, что позволило представить особенности их функционирования на коммуникативном уровне. Определено, что существует непосредственная связь между структурной организацией пролетических структур и актуализацией на языковом уровне.

Plotkina M. G. Proleptical Constructions as the Means of the Theme Intensification in the English Composite Sentences.

The article deals with the investigation of the proleptical constructions structure and functioning in the English composite sentences. The analysis of such constructions is carried out with the involvement of the generative method and fundamentals of the functional sentence perspective theory that has made the presentation of their functional peculiarities at the communicative level possible. It is determined that there is the direct relation between the structural organization of the proleptical structures and the actualization on the communicative level.